

SLAVISTIKA U JAGIĆEVO DOBA I U BUDUĆNOSTI. SLAVISTIKA IZMEĐU SLAVENSKE FILOLOGIJE I INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

U radu se okvirno govori o stanju slavenske filologije u Jagićevo doba, zatim o razvoju slavistike do današnjih dana (kada se težište prebacuje na pojedinačne nacionalne filologije) te o možebitnoj potrebi svojevrstne interdisciplinarnosti unutar humanističkih i društvenih znanosti, kao i u suvremenim organizacijama studija jezika i književnosti na sveučilištima.

Premda sam o Vatroslavu Jagiću kao vrsnom slavistu znao ponešto i kao učenik čakovečke gimnazije te česti korisnik varaždinske knjižnice, jer nas je na putu prema njoj na Jagića opominjao njegov veliki spomenik u obližnjem parku, ozbiljnije sam se Jagićevim djelom i djelovanjem na slavistici u Beču počeo baviti sredinom devedesetih godina prošloga stoljeća, kada sam u novom studiju slavistike i kasnije južne slavistike preuzeo predmet *Uvod u slavistiku*. Naime, nakon organizacije kroatistike kao zasebnoga studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, preostale južnoslavenske filologije su bile preraspoređene na Odsjek za slavenske jezike i književnosti, na kojemu su već postojali zasebni studiji rusistike, polonistike i bohemistike. Ideja je bila da se njima pridruže postojeći južnoslavisti s lektoratom bugarskoga jezika te da se, u kombinaciji s već afirmiranim studijima, organizira moderan studij slavistike. Na žalost, na studij su upisane samo tri generacije studenata, od 1995. do 1998. godine, iz nepoznatih je razloga kao jednopredmetni studij ukinut, zajedno s jednopredmetnim studijem kroatistike na kojemu su južnoslavisti "svoje" književnosti mogli izborno predavati kao strane, a jezike kao slavenske, pa se od ak. god. 1998./99. pod istim nazivom osamostalio studij južnoslavenskih jezika i književnosti. Postupno se

razaznavalo da je zapravo riječ o studiju južne slavistike, interes studenata je bio vrlo dobar, a osobno su me radovale česte kombinacije kroatistike i južne slavistike, posebno studenata iz Jagićeve i "moje" sjeverozapadne Hrvatske, kojima kao ni meni izvorno ta kombinacija nije bila zazorna, unatoč onodobnim čestim ideološkim kritikama i nepotrebnim krajnjim razgraničenjima. Do reforme studija prema Bolonjskoj deklaraciji, do ak. godine 2005./06. upisali smo još sedam generacija, tako da je u tih deset generacija studenata studij južnoslavenskih jezika i književnosti bio neslučajno i s mnogo razloga dobro slavistički utemeljen.

U tim godinama, u svom radu *Slavenska filologija i slavenske filologije u Jagićevo doba* i drugima, posebno sam naglašavao produktivnu stranu njemačkih višejezičnih slavističkih studija koje sam dobro poznao, budući da sam nakon stipendije ostao neplanirano dugo na lektoratu na Sveučilištu u Göttingenu, povezujući ih s davnom slavističkom nastavnom i znanstvenom praksom u Kopitarevo i Miklošičevo doba. S osloncem na Jagićeve ocjene Miklošičeva rada, naime s određenim nastojanjem filologa da na bazi obilja podataka izgrađuju svoju mnogostrukost, kako bi se došlo do dalekovidnijih pogleda, što će reći i do trajnijih sudova i sinteza, zaključio sam da se tako na najbolji način ogleda koncept prvobitne slavenske filologije, premda već i u tom najranijem dobu započinje proces specijalizacije po nacionalnim filologijama, uz zagovaranje smjera razvoja slavističkih studija s težištima na pojedine nacionalne jezike ili književnosti, odnosno uz otvaranje mogućnosti uzim specijalizacijama prema pojedinim slavističkim i znanstvenim disciplinama.

Tradicionalna slavenska filologija, odnosno pojednostavljeno rečeno *slavistika u psuskvamperfektu*, slavistika Miklošičeva i Jagićeva doba, bila je ograničena i obogaćena dvjema graničnim zadaćama, nacionalnom i općeslavističkom; kao što su skoro neprimjetni prijelazi među slavenskim dijalektima, da tek kulturno-povijesni i politički čimbenici određuju pripadnost nekom slavenskom dijasistemu, tako nije bilo oštih granica i razgraničenja u stručnom i znanstvenom interesu među slavistima. Od onoga što sam tada bio istražio i zapisao o odnosu slavenske filologije i južnoslavenske, odnosno nacionalne filologije, danas mi se čine još aktualnijima dva mišljenja, ono kasnijega Jagićeva nasljednika Josipa Hamma, kao i samoga Jagića. Hamm je upozoravao da odnos pojedine nacionalne filologije kod nas ne bi trebao biti određen samo južnoslavenskim kontekstom nego i odnosima prema drugim slavenskim pojedinačnim filologijama, kao i prema slavistici u cjelini, dok Jagić na primjeru rano preminuloga Vatroslava Oblaka sugerira da je prirodni put mladoga slaviste od svoga materinjeg jezika do postupnoga zadobivanja objektivnosti nad cjelinom slavenstva, kako bi mogao promatrati pojedinačnosti u međuzavisnosti s cjelinom.

Uviđajući već onda kako se nepovratno gubi mogućnost ovladavanja nad cjelinom slavenstva, posebno nad cjelinom slavenskih književnosti, zapitao sam

se na kraju ne bi li određeno kompromisno rješenje, predmetna područja manjih razlikovno još srodnijih cjelina, kao što je istočnoslavenska, južnoslavenska i zapadnoslavenska, posebno ako bi se organizirala kao studiji, mogla biti sretnim susretištim opće i poredbene slavistike s proučavanjima nacionalnih jezika i književnosti? Odnosno, pitao sam se, ne bi li pojedine slavističke i znanstvene discipline mogle postati trajnim mostovima slavistike u neslavenskim, pretežno zapadnim zemljama i slavistike u slavenskim državama prečesto opterećene pojedinačnim, matičnim slavenskim jezicima i književnostima? Pri tome dakako, kroatistiku ili slovenistiku kao pojedinačne nacionalne studije jezika i književnosti u matičnim zemljama nitko nije dovodio u pitanje.

Kako se uskoro naš studij slavistike hoćeš-nećeš razvio tek o studij južne slavistike, koja je u Jagićevo doba bila afirmirana kao jedinstvena južnoslavenska filologija, često i kao sretna zamjena za istraživanja i studij "srpskohrvatskoga" jezičnog i kulturnog prostora, u uvjetima izdvajanja kroatistike, više sam se bavio pitanjima književne komparatistike primijenjene na južnoslavenske književnosti. Kako smo uskoro razvili i lektorat bugarskoga jezika, mogli smo konačno kompletirati kompleksno predmetno područje južnoslavenske filologije te potražiti uzore unutar stare i aktualne poredbeno-slavističke prakse; uz Vatroslava Jagića pred očima sam imao i razvijeno južnoslavističko djelovanje suvremenih njemačkih slavista, prije svega ono Reinharda Lauera. Kao izvorno obrazovanim nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti, sa specijalizacijama na južnoslavenske filologije, nije nam bilo teško makar samo na komparativnim razinama u studij uključivati i domicilnu kulturnu problematiku, dapače to sam smatrao jednom od naših ključnih zadaća.

Zato sam se u to doba zanimao i za poredbene radove Vatroslava Jagića. Pišući o Jagiću kao začetniku književne komparatistike kod nas, Breda Kogoj-Kapetanić naglašava kako je upravo u prigrotovljenoj građi Jagić vidio početke "komparativne historije evropskih literatura", od koje se nadao onakvom uspjehu kakvima se već ponosila "komparativna lingvistika". Ne ulazeći sada podrobnije u ocjene Jagića kao književnog komparatista, istakao bih ovom prilikom tek rezultate svoga istraživanja utemeljena na Jagićevim radovima poredbenoga karaktera. Budući da je riječ o razdoblju historizma u znanosti i kulturi, zahvaljujući uvijek široko zasnovanom i provedenom istraživanju s objektivizacijom, u Jagića možemo govoriti o kritičkom historicizmu, koji omogućuje autoru otvorene i utemeljene odgovore na mnoga sporna pitanja. Slavenska pak književna komparatistika, premda još daleko od zasebne discipline ili zasebne komparatističke metode, u Jagićevim je opservacijama, kao i praktičnom primjenom, služila najboljim tradicijama proučavanja književnosti kao književnosti koju dijele samo različiti jezici (s gledišta Jagićeve prijevodne komparatistike, to gore ako je dijele

tako bliski jezici kao što su slavenski). Posebno su mi bili interesantni Jagićevi termini *ukupni prijevod* ili *paralelno proučavanje* slavenskih književnosti, koji uz specifičnost slavenske prijevodne problematike daju razloga za zasnivanje specifične interslavenske komparatistike, inače od mnogih teoretičara književne komparatistike i povjesničara književnosti osporavane discipline.

Međutim, razgranata slavistička praksa, osobito na zapadnim studijima slavistike na kojima se slavistika studirala još uvijek kao relativna cjelina, obilovala je već primjerima međusobnoga poredbenoga proučavanja slavenskih književnosti. Jedan od najaktivnijih, osobito na južnoslavenskom području, bio je spomenuti njemački slavist Lauer, koji je za svoj rad na kroatistici i slavistici upravo u Varaždinu na Hrvatskom slavističkom kongresu dobio prestižnu nagradu Hrvatskog filološkog društva – *Medalju Vatroslava Jagića*. Opširnije sam o Laueru pisao baš tim povodom, pa iz toga izdvajam ocjenu njegove metode i načina istraživanja relevantne i za ovu raspravu. Premda malobrojni, vrlo su zanimljivi Lauerovi radovi koji problematiziraju književno-povijesno proučavanje književnosti, a koje karakterizira povjerenje u tradicionalnu historiografiju pojedine nacionalne književnosti, kombiniranu sa suvremenim pristupima tekstu, problematikom prijevoda i poredbenim kulturno-povijesnim koncepcijama. U njegovim pak analizama naići ćemo na afirmativne napise o pojedinim važnim ili atipičnim piscima određene nacionalne književnosti, ali i poredbeno-kulturne sinteze koje se nisu bile libile određene socijalne aktualnosti, bilo glede “pogođene” sredine, bilo glede perspektive šire društvene javnosti njemačke kulture, za koju je uglavnom pisao ili otvoreno nastupao. Ili, kako sam napisao nedavno u recenziji njegove hrvatske knjige *Nove kroatističke studije*, strpljiv i dugotrajan istraživački rad akademika Reinharda Lauera, njegov podjednak smisao za analizu kao i sposobnosti sintetičkoga uvida, njegovim studijama daju draž autentičnosti razvoja naše struke u inozemnim okolnostima te doprinose slici hrvatske književnosti i kulture iz očišta koje već odavno nije strano, nego je domaće, upravo prisno, prijateljsko – kakvo bi i moralo biti svako istinsko filološko istraživanje. Ono nas ne mora, međutim, zavesti na put međusobne nekritičnosti: kao i u pomnim autorovim tumačenjima nama naočigled poznatih fenomena, za hrvatsku je slavistiku i kroatistiku prevažno da se odmjerava u parametrima velike (njemačke) kulture i u uvjetima pune slavističke otvorenosti. Utoliko je onda uvjerljivije autorovo svjedočenje o značenju za njega osobno (pa i za njemačko-hrvatske veze, sve i ako bi bile svedene samo na zagrebačko-goetingenški krug) naše male, ali razvijene, hrvatske znanosti o književnosti, čemu je svjedokom u dvije generacije, one koja je već otišla ili odlazi (Frangješ, Flaker, Žmegač i dr.) i one koja ga je dijelom prihvatila kao svoga pedantnog i raskošnog uzora (Nemec, Oraić-Tolić, i dr.), kojima nadodajem i svoje ime.

Lauerovim djelovanjem, što još u mnogočemu podsjeća na Jagićevo, jer su obojica potencijalno imala na volju slavensko kulturno područje kao studijsku cjelinu, s tom razlikom da je Jagić bio prvenstveno slavenski filolog, a Lauer suvremeni književni teoretičar i povjesničar slavenskih književnosti kojima se intenzivnije bavio, kao da se zaključuje dugo razdoblje razvoja slavistike, koje bismo mogli nazvati *slavistika u perfektu*, a karakteriziraju je razne slavističke prakse od neposrednih Jagićevih učenika poput Matije Murka i Milana Rešeta- ra do brojnih još živućih slavista u mirovini, koji su svoje djelovanje sužavali na razne načine, ne na kraju i vrlo produktivno razvijajući posebne znanstvene discipline, ali ne napuštajući pojedine dijelove slavenske filologije ili slavistiku kao cjelinu. Povijesno gledano riječ je otprilike o razdoblju od raspada Austro- ugarske do raspada više slavenskih dvo- i višenacionalnih slavenskih država, Čehoslovačke, Jugoslavije i Sovjetskog saveza, odnosno od Oktobarske revolucije do pada Berlinskoga zida (od 1917. do 1989. godine), koje karakteriziraju eksperi- menti s komunizmom i višenacionalnim državama u istočnoj Europi i u kojemu su ekstenzivna privreda u kombinaciji sa socijalističkom i federalističkom reto- rikom i praksom zasigurno pridonijeli očuvanju i razvoju studija i stručnjaka za više slavenskih jezika ili književnosti. Sa strane Zapada takvo je stanje održavao trajni sukob s europskim istokom, kao i podjela na ideološke i vojne blokove na- kon Drugog svjetskog rata.

Pa ipak, ono što je konstanta u tim povijesnim okolnostima ipak je određe- no prenošenje akcenta iz najšire shvaćene slavenske filologije kao discipline do njezina sužavanje na slavensku filologiju u užem smislu, slavističku lingvistiku i slavističku znanost o književnosti. Josip Hamm, zatim Radoslav Katičić, pa i Vladimir Biti, kao hrvatski nasljednici na Jagićevoj, bečkoj slavistici, prilično do- bro izražavaju baš sva tri razvojna momenta; koliko god su njihovi izbori ne-slu- čajni i nepovezani, sva trojica vrlo dobro reprezentiraju što se u međuvremenu događalo sa slavistikom u svijetu. Birani su bili kao vrsni stručnjaci koji su bolje predstavljali cjelinu svoje discipline od cjeline slavistike, pa čak i od njezinih po- jedinačnih manjih dijelova, jedan filologiju u užem smislu, drugi lingvistiku i treći znanost o književnosti. S tim smo stanjem prispjeli u razdoblje *slavistike u prezentu*, odnosno u današnje tranzicijsko doba koje i na području inozemnih slavenskih studija traži svoje nove forme i načine organizacije i – preživljavanja.

Istodobno, barem kao što je pokazao razvoj događaja na Filozofskom fakul- tetu u Zagrebu, snažno su ojačale tendencije i snage koje će slavistiku preobraziti u niz pojedinačnih studija slavenskih jezika i književnosti, za koje se koncipiraju programi i obrazuju stručnjaci gotovo bez veza s užim ili širim slavističkim pred- metnim područjem. Hoću reći, nisu se samo, u pojedinim slavenskim nacional- nim kulturama i novim državama razvili razgranati nacionalni studiji, nego su

se po sličnom modelu i u okviru slavističkih studija forsirali studiji i obrazovali stručnjaci za polonistiku i rusistiku, ukrajinstiku ili slovakistiku, bohemistiku ili za koje od južnoslavenskih jezika, književnosti i kultura, pri čemu je među znanstvenicima podjela na jezikoslovce i stručnjake za književnost ostala. Umjesto uvoda u slavensko jezikoslovlje ili slavističku znanost o književnosti, kao da danas cvjetaju uvodi u pojedine slavenske kulture i civilizacije, pri čemu prosječni studenti i pojedini nastavnici niti ne dopiju dalje od "uvodnog" poznavanja pojedinog jezika i kulture te su istodobno onesposobljeni i obeshrabreni za kompleksnije interdisciplinarno problemsko tumačenje određenoga fenomena iz općeznanstvene perspektive ili prema nekom širem slavenskom, povijesnom ili zemljopisnom području. U konkurenciji s domicilnim stručnjacima pojedina glavnoga jezika ili književnosti takvi stručnjaci osjećaju se kao drugorzredni "imitatori" znanstvenika koji se kao izvorni govornici intenzivno bave svojim materinim jezikom ili svojom domaćom književnosti, to više koliko je pojedina slavenska kultura, prema broju govornika njezina jezika, kvantitativno malobrojnija. Vrlo je malo pokušaja da se određeni jezikoslovni ili književni ili kulturno-znanstveni problemi interpretiraju u širem, komparativnom obzoru. Najviše na ruku takvim izborima idu ekstenzivni razvoji studija pojedinih slavenskih jezika, s malim brojem nastavnika i s malim brojem (često i s cikličnim upisom) studenata, a kada se i postigne takva "idealna" situacija ubrzo se uvidi kako je na području jezikoslovlja intenzivno bavljenje jednim jezikom nedostavno za ozbiljnije općelingvističke dosege, a na području povijesti književnosti opet, za savladavanje korpusa tekstova iz jedne, ma i najmanje slavenske književnosti, poput makedonske ili slovenske, nije dovoljna samo jedna znanstvena karijera, množina tekstova prekoračuje sve pojedinačne mogućnosti. Primjerice, samo u stotinu godina razvoja slovenskoga romana, od situacije kada je Ivan Cankar s još kojim piscem objavio u prvom desetljeću prošloga stoljeća desetak romana došli smo do situacije u kojoj godišnje u Sloveniji izlazi od 100 do 150 romana! Zagovornici specijalizacije prema nacionalnim filologijama ovdje će se suočiti s činjenicom da zatvaranje stručnjaka u okvire jednoga jezika nikako nije pravo rješenje, slabo će pomoći u savladavanju cjeline korpusa. A količina posla nikako nije u razmjeru s marginalnim položajem u društvu i znanstvenoj zajednici. S naše strane primjerice, često smo nezadovoljni s razvojem kroatistike na pojedinim katedrama u svijetu, ali kako se može netko u Berlinu ili Hamburgu, gdje se još slavistika uglavnom razvija u tradicionalnim njemačkim okvirima, baviti isključivo hrvatskim jezikom ili s hrvatskom književnosti kad studenti mogu samo sa širim slavističkim i interdisciplinarnim znanjima računati na kakvo-takvo mjesto u humanističkim, odnosno tamošnjim duhovno-povijesnim disciplinama i institucijama; i još važnije, može li on sve i da se posveti samo kroatistici držati

korak s razvijenom suvremenom kroatistikom diljem Hrvatske, ima li takvo "natecanje" smisla kako za hrvatsku tako i za drugu, stranu kulturu?

Unatoč tome, kod nas smo svjedoci razvoja studija, struka i stručnjaka uglavnom po tom nacionalnom principu. Pored Odjeka za kroatistiku, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu djeluju od 2003. godine Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti i Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti. Institucionalno, još nam je jedino ostala zajednička knjižnica i tajništvo. Organizirano je, posebno od 2005. godine po "Bolonji" čak pet samostalnih studija slavenskih jezika i književnosti s jednim južnoslavističkim, koji je međutim također uglavnom koncipiran sa snažnim osloncem na četiri katedre, stručnjake i usmjerenja prema nacionalnim filologijama. Nedavni pokušaj reforme studija južne slavistike od nekolicine kolega u smjeru još veće ekspanzije pojedinoga jezika i književnosti, govori o tome koliko se jednostavna rješenja, da ne kažem i stranputice, privlačnije od redefiniranja slavističkih studija u svjetlu aktualnih globalizacijskih promjena i izazova. Kakav će biti daljnji razvoj i što donosi budućnost nezahvalno je prognozirati, budući da se jednom pojedinačni studiji razvijaju i na diplomatske intervencije i prema političkim prilikama, a drugi puta prema sve ograničenijim sredstvima; smanjenom interesu za takve ekstenzivne studije, kao i u uvjetima sve manjih potreba za takvim stručnjacima u društvu, doprinosi i ekonomska kriza. Hrvatski model nikako nije izdvojen ili nakaradan slučaj, ima mnogo gorih i improviziranih rješenja, tako sam, primjerice, u Beogradu i Novom Sadu lektorat slovenskog jezika našao na lingvistici, a slovensku književnost tek u sklopu studija komparativne književnosti; slično kao i u Parizu, slovenistika je ispala iz studija ili institucija južnoslavenske filologije ili slavistike, a ponegdje je i potpuno nestala iz inozemnih programa studija jezika i književnosti.

Poseban je problem koji se pojavio s Bolonjskom reformom, a ogleda se u razvoju "jednopedmetnih", monodisciplinarnih studija, a koji je došao s naivnom vjerom da će studenti sami prepoznati svoje interdisciplinarnе interese, dovoljno je da im se ostavi samo veći broj izbornih predmeta. K tome, koliko ih oni nisu prepoznali toliko su se nastavnici pojedinih odsjeka pobrinuli da ih usmjere u željenom smjeru. Konkretno, rezultat je činjenica da se na zagrebačkom Filozofskom fakultetu već devetu godinu upisuju studenti koji ne povezuju studije južne slavistike s kroatistikom, osim kao iznimke, pa čak i da se povijest više nikako ne može studirati s obje spomenute studijske grupe, jer je kod historiografa prevladala jednopredmetnost. Luđačke košulje Bolonjske reforme, da se izrazim Jagićevim riječima, na dodiplomskim i diplomskim, a posebno na jednopredmetnim studijima, danas su svima podjednako tijesne ili prekomotne, međutim nikako da ih skinemo.

Ali, ostavimo se pretresanja stanja slavistike u sadašnjosti, jer smo i sami njegovi neveseli sudionici i sukreatori, naime i o tome sam u nekoliko navrata pisao na istom mjestu kao i o Jagiću i Laueru, zalažući se pomalo slavistički konzervativno za dvojezične i višeknjiževne, poredbene i interkulturalne studije¹, uostalom o nama će suditi oni koji već dolaze za nama, pokušajmo se stoga upitati kamo će razvoj slavistike krenuti u budućnosti i što nam je činiti da sutra Jagićeva ili Katičićeva slavistika budu razumljive i našim potomcima?

PREMA KONCEPTU INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

Složimo li se da je glavna osobitost slavistike u bližoj prošlosti bila podjela na stručnjake za lingvistiku i stručnjake za književnost, s izdvojenim lektorima kao zastupnicima nacionalnih filologija, kao i da je glavna koncepcija studija počivala na studiju dva-tri jezika s književnostima, kao svojevrсна relativna specijalizacija s pogledima na sve manje dostižnu cjelinu znanja o jeziku ili o književnosti (s razvojem interslavenske komparatistike, koju su uz višenacionalna društva podjednako podupirali i višejezični studiji, kako u slavenskim zemljama tako i u svijetu), onda je jasno da je to bio izraz stanja u slavistici koju su sve više opterećivala znanja iz pojedinih filologija na uštrb neke veće cjeline, dok se istodobno gubio značaj razvojnih veza i međukulturnih razmjena. (Možda aktualan primjer s Ukrajinom govori upravo o tome, što se događa u društvu kada na bliskojezičnom području, bogatom međuknjiževnim vezama i zajedničkim autorima, desetljećima preferiramo jednu nacionalnu filologiju – rusistiku, o onda kasnije želimo afirmirati ukrajinstiku na način kao da su ukrajinska kultura i nacija stoljećima živjele bez ikakvih međusobnih dodira s ruskom kulturom i narodom. Kao što smo iskusili i na vlastitoj koži, na prvi pogled bezazleni koncepti studija ako se dovoljno dugo prakticiraju bitno utječu ne samo na našu znanstvenu praksu nego i na razumijevanje identiteta pojedine kulture i naroda te na njihove kulturne razmjene i posljedično na političke odnose.)

Isto tako, složimo li se s tim da je glavna osobitost slavistike u sadašnjosti nejedinstvenost modela, nepreglednost i šarolikost slavističkih studija, s dvije glavne tendencije – jedna je prema studijima i specijalizacijama po pojedinim slavenskim jezicima i književnostima – posebno u slavenskim zemljama i druga je uključivanje studija slavenskih jezika u općelingvističke ili kulturološke studije, do organizacije interdisciplinarnih studija – ne samo razvojem uobičajenih dvopredmetnih, dvodisciplinarnih studija, nego i razvojem jedinstvenih interdisci-

---

¹ Više o svemu u mojim knjigama *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*, Zagreb: Književna smotra, 2001. te *Međuknjiževne rasprave*, Beograd: Službeni glasnik, 2011. Posebno ističem rasprave *Kriza slavistike* i *Modeli dvopredmetnoga studija južne slavistike*, iz druge knjige.

plinarnih studija; npr. za Hrvatsku i Sloveniju, za studije kroatistike i slovenistike u svijetu, najpovoljniji, kao najmanja jedinica studija, mogao bi biti studij južne i/ili zapadne slavistike (u smislu *Slavia latina*) u kontekstu povijesti Srednje i Južnoistočne Europe. Što činimo da možebitnom takvom konceptu idemo na ruku?

Kako će izgledati slavistika u budućnosti, *slavistika u futuro*, možemo li biti tako sigurni da će polje slavistike biti dalje obrađivano kao neka relativna cjelina ili će se slavistika sasvim raspasti pod rastućim globalizacijskim procesima ili nacionalnim obrambenim mehanizmima? Ne znam i ne mogu predvidjeti: osobno, volio bih da se pored tendencije koja je općeprihvaćena, a to je podjela na jezikoslovce i stručnjake za znanost o književnosti, razviju studiji koji bi je prevladavali, u smjeru nove filologije ili interkulture semiotike, kao stručnjaci za kulturne, književne i povijesne procese – “u regiji”, na određenom srodnom povijesnom ili kulturnom području. Odnosno, volio bih da se studiji, pa onda i stručnjaci za pojedine jezike ili književnosti, povežu sustavom dvo- i interdisciplinarnih studija, radikalno rečeno – da se potpuno onemoguće jednopredmetni studiji, posebno jednopredmetni studiji nacionalnih jezika s književnosti i nacionalne povijesti. Ne samo slavenskih. Pri tome je osobito važno da nastavnici i znanstvenici dijele stručnu sudbinu studenata, da trajno razvijaju svoju interdisciplinarnost ili šire područje određene građe kao što se to traži na njihovom studiju, pa i na studijima koje studiraju u kombinacijama. Ne može danas biti dobrog nastavnika koji ne zna kakvi mu studenti sjede na predavanjima i u seminarima, nastavnika koji nije barem minimalno otvoren njihovom interdisciplinarnom izboru, i obzoru.

Zašto o tome govorim, zašto tako mislim? Vjerujem zato što me još drži vjera u neku višu solidarnost među strukama, među disciplinama, koja nam kao iz nekog samozaborava došaptava da smo svi u filološkim ili humanističkim znanostima, na Sveučilištu, pa i na kompleksnom filozofskom, društveno-humanističkom fakultetu, na istom poslu. Na istraživanju i potom prenošenju – pojedinih cjelina znanja, na poslu razumijevanja cjeline svijeta, spoznatoga i još nespoznatoga. Konkretno, drži me u nadi uvjerenje da je studij pojedinačnoga jezika ili pojedine književnosti samo dio studija, mali dio spoznaje cjeline jezika i cjeline književnosti. Ili da je studij nacionalne povijesti samo dio svjetske povijesti, čak i više od toga – samo malen dio studija prošlosti nedosegnute povijesti cjeline svijeta. Želim vjerovati da studij filozofije nije postao studij puke povijesti filozofije, nego još uvijek inspirativno vrelo kritičke misli “o uvjetima mogućnosti iskustvene zbilje kao cjeline”, kako glasi jedna od definicija, odnosno da studij filozofije ne samo društveno-humanističkim, nego i svim znanostima najbolje osigurava polje univerzalne znanosti, ako ga kod nas nije već ponovno zauzela teologija, odnosno – vjeronauk. Volio bih doživjeti organizacijski ono što sam doživio slučajno na inozemnom studiju, da i studij psihologije može biti interdisciplinarno

koristan i otvoren ama baš prema svim grupama i studijskim usmjerenjima, prije nego što postane studij za samopomoć deprimiranom narodu. Da se studij sociologije ne svede na "jednopedmetne anketare" nego da nam pomogne razumjeti krize i promjene, možda i predviđati trendove, kako bismo eventualno spoznali u kakvom društvu živimo i kamo se krećemo, i kao narodi i kao kulture i kao pojedinci. Volio bih opet nešto znati o sociologiji književnosti, o estetici, o multikulturalnosti zbog koje se ubijaju nevini ljudi, o najužesrodnim jezicima Indije ili Skandinavije, ako su nam srodni, slavenski jezici srednje i jugoistočne Europe već tako različiti, da se teško mogu studirati i proučavati zajedno, kroz neki jedinstveni studij, pa ni u paru - npr. kao češki i slovački, bosanski i srpski, bugarski i makedonski, nego samo pojedinačno. Jer nismo skloni specijalizacijama stručnjaka preko granice jedne filologije, jednoga jezika ili književnosti.

Sada već pogađate na što ciljam – na izgubljeno jedinstvo struka koje se kolokvijalno još prije koju godinu zvalo – *studij filozofije*, što je označavalo studij na filozofskom fakultetu, budući da su ga danas već moćno zamijenili pojedinačni studiji, kroatistike ili kroatologije, kao privilegirani nacionalni studiji, anglistike i/ili amerikanistike, kao privilegirani globalni studiji, studiji psihologije, kao privilegirani studiji duše čovjekove smještene u živčevlje, koji ništa ne želi znati o duhovnosti koju emanira književnost, kao da ona zaista nema veze s našim realnim životima, s našim slabim živcima, posrnućima i oduševljenjima; uostalom i - ljubavima.

U novije doba sklon sam, možda pogrešno, razumjeti *filo-* kao *filijska* logiju, kao prijateljsku znanost, ali pogledajte kako danas stojimo s tim ljubavima, s tim prijateljstvom. One su se, pojedinačne nacionalne filologije, toliko razvile, toliko podijelile na male, kratkotrajne ljubavi, da ne kažem ljubavne afere, toliko su se razdvojile da smo zagubili i smisao njihova unutarnjega prijateljstva, ljubavi jezika i književnosti. Između jezikoslovaca i stručnjaka za književnost, gdje god je to još ostalo objedinjeno, razvija se otvorena borba, a na okupu ih drže još samo glave studenata, u kojima se znanja o jeziku i spoznaje o književnosti, pa i o filologiji u užem smislu, objedinjuju s nejasnom svrhom. Zato nije zapravo neočekivano da studenti traže često više jezikoslovlja, zapravo više jezika, što će reći jezičnih vježbi, negoli zadobivanja kompetencija o književnosti, iako je često baš ona bila razlogom njihova studija "filozofije". Nedavno su naši studenti južne slavistike tražili i lektorske vježbe iz srpskoga jezika, ali zato ozbiljne jezikoslovne kolegije uredno zaobilaze, ako su izborni. S "izlaznim kompetencijama" odnosno s "očekivanim ishodom učenja" o znanjima iz književnosti već i sami kao nastavnici imamo problema. Zar je zaista dosizanje cjeline znanja iz povijesti talijanske književnosti vrjednije od razumijevanja književnosti kao takve, zar je vrjednije od zadobivanja hermeneutičke i interkulturalne dimenzije u studiju, čemu studij druge,

romanske ali i svake, pa i kvantitativno vrlo male književnosti, poput slovenske, može biti od važne "dobrosusjedske" komplementarne pomoći? Kako se moglo dogoditi da studiji opće lingvistike ili komparativne književnosti teže jednopredmetnosti? Zar oni time ne potiru svoju imanentnu inter- i transcisciplinarnost? Kako se može dogoditi da uprave našega Fakulteta nemaju interesa za nove opće studije, poput studija žurnalistike ili studija pisanja? Ne bi li baš takvi studiji, u kombinacijama s drugim studijskim grupama prizvali smisao cjeline studija, sve i ako bi pragmatično bili orijentirani "samo" na *zadobivanje kompetencije u pisanju*. Koje je tako lako ustupilo mjesto oblicima usmene ili poluusmene komunikacije mobitelima i elektronskom poštom.

U takvim uvjetima, sve pomalo postaje neobavezno. Kako sam već spomenuo, s dolaskom "Bolonje" proširila se vijest na europskim sveučilištima da reforma traži jednodisciplinarnost, jednopredmetnost studija, a zapravo je iz toga neprovjerenoga reformskog naloga, ležala potreba administracije da pojedine studije prokaže kao nekonkurentne, pa i suvišne. Pojedininim prodekanima ili pročelnicima bila je to prilika da u tome vide mogućnost bolje organizacije studija. Na žalost, istodobno je pod izgovorom nedostatne satnice u dvopredmetnim studijima, a kod tržišno propulzivnijim ili popularnijim studijima, prevladala svijet o samodostatnosti, o osjećaju da se njihovim studijem došire relativno važna cjelina znanja, posebno u nacionalnim i globalizacijski gledano "vladajućim", prestižnim ili po nečemu posebnim studijima (kao što su nastavna kroatistika i anglistika, psihologija i antropologija i sl.).

Na kraju, mene kao južnoslavista opće prakse zabrinjava još jedan problem u aspektu interdisciplinarnosti, problem slavističkih, kao i drugih, dvo- ili višejezičnih studija. U svim razgovorima o reformi studija, a posebno u uspostavljanju studija južne slavistike, zalagao sam se upravo za takve studije; formula je nekad bila jednostavna: koncept interdisciplinarnih studija na Fakultetu ili Sveučilištu primjenjuje se na slavističke studije, pa je moguće studirati dva ravnopravna studija u jednom ili jedan s dva sporedna predmeta, danas bismo rekli modula. Međutim, s jedne strane ona se na stranim slavistikama napuštala u korist još širih kulturoloških studija ili se, ako se pretjerano individualizirala, slavistika dokidala zbog premaloga broja studenata. Razmjer potrebnih nastavnika za pojedinačan studij pojedinoga slavenskoga nacionalnoga jezika i književnosti i broj upisanih studenata, s vremenom nije bio dobar, nije bio financijski isplativ. Unatoč tome, kao što smo vidjeli kod nas su još uvijek silno razvijene težnje za pojedinačnim nacionalnim studijima, sve u nadi da bismo reciprocitetno mogli očekivati i studij kroatistike u drugim zemljama. Rezultat je da se nad gašenjem slavističkih studija i konzerviranjem slavističkih knjižnica u svijetu opravdano zgražamo. Ali gdje je izlaz, kako prevladati zablude Bolonjske reforme, kod nas

i u Europi, a da ne zagubimo ono što je ona k nama dobroga donijela, a to je prije svega mogućnost da iz semestra u semestar slobodno razvijamo i mijenjamo svoje kolegije i studij, da ga učinimo i za nastavnike i za studente kreativnijim, inovativnim i fleksibilnim, upravo s obzirom na promjenjivo tržište rada, i ako baš hoćete – neizvjesnost svijeta?²

Odgovorio bih vrlo kratko, izlaz je u konceptu *interdisciplinarne solidarnosti*. Što bismo trebali učiniti da bi se on ostvario? Najmanje troje:

1. Iz razloga duboke socijalne i veoma važne interdisciplinarne solidarnosti trebalo bi jednom zauvijek - *ukinuti jednopredmetnost*, a time onda i termin dvopredmetnost ili dvodisciplinarnost, jer bi time svi studiji na Fakultetu bili uređeni sustavno samo kao dvo- ili višedisciplinarni, prema određenim načelima kombinacije studija (ponajviše slobodnim kombinacijama, ali i dijelom usmjerenima ili preporučenima, s obzirom na satnicu, prostorne probleme ili društvenu opravdanost studija dva bliska predmetna područja ili dviju disciplina)

2. Pored dva ravnopravna studija trebalo bi uvesti i mogućnost *asimetričnoga* studija, dakle mogućnost studiranja jednoga glavnog predmeta s dva sporedna predmeta ili modula ili kombinacija modula, usmjerenja i sl. (kao što znamo, to se često u praksi događa, kada jedan studij svojim pretjeranim i nekontroliranim zahtjevima “svojim” studentima nametne skoro dvostruko više obaveza od drugoga studija).

---

² U jednom od zamornih razgovora o preobrazbama studija svojedobno sam iznio prijedlog studija ograničene dvopredmetnosti, u zamjenu za aktualne jednopredmetne studije, kakav poznaju neki manji fakulteti ili sveučilišta. Prema tom prijedlogu ograničene dvopredmetnosti, studij bi na Filozofskom fakultetu u Zagrebu trebao ostati u osnovi dvopredmetan, a ako je potrebno administrativno uređivati među kombinacijama onda mi se vrlo svrhovitim čini povezivanje *nastavničkih studija* koje imaju svoje tržište u gimnazijama, srednjim strukovnim i osnovnim školama (i kojima ne treba smanjivati kvote) s ostalim studijima koji nemaju tako sigurno tržište, a ipak su interdisciplinarno korisni i za te “privilegirane”, povlaštene struke, odnosno važni za hrvatsko društvo i kulturu, budući da je Republika Hrvatska preuzela i međunarodnu obavezu organiziranja njihovih studija.

Konkretno, s jedne strane bi se našle “privilegirane struke”, poput a) studija kroatistike anglistike ili povijesti, psihologije itd. kao i b) studijske grupe s jezicima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, poput talijanistike, bohemistike ili srbistike. Njihovo međusobno povezivanje u pravilu ne bi bilo moguće, bilo bi dozvoljeno povezivanje samo između studijskih grupa a) i b) te između grupa iz b) skupine. S tim bi se za Fakultet profitabilnim i prosperitetnim grupama povezivale sve ostale studijske grupe, u ograničenim kombinacijama, ali ne i međusobno. One bi dobile skoro toliko mjesta koliko bi se odredilo mjesta za studijske grupe iz povlaštene skupine. Prvo bi se popunila mjesta iz te skupine, omogućile kombinacije između a) i b) skupine, zatim kombinacije grupa b) skupine, a preostala mjesta bi se popunila iz skupine ostalih studija, prema željama studenata. Ukratko, društveno tražena i potrebna zanimanja solidarno bi trajno osiguravala siguran rad svim našim studijskim grupama. Mjera bi bila privremena (djelomično bi se mogla prakticirati i dalje, ako bi se pokazala produktivnom), tako dugo dok Fakultet ne bi mogao osigurati sve kombinacije među grupama, odnosno potpuno slobodan upis i slobodnu kombinaciju studijskih grupa i disciplina.

3. Upisnom politikom omogućiti, rezervirati, pored načelno slobodnoga izbora kombinacija, određeni broj mjesta za manje atraktivne kombinacije, studije "većih" grupa s "manjima", kako se ne bi događalo da godinama baš nitko ne upisuje npr. kombinaciju južne slavistike s anglistikom ili s filozofijom ili s arheologijom ili s povijesti umjetnosti, pa ni s komparativnom književnosti ili čak ni s rusistikom, zbog popunjenosti studijskih mjesta, odnosno da se sustavno spriječi apsurd, koji nam se dogodio u ime "Bolonje", da profesor hrvatskoga nikako ili teško može biti u istoj osobi i nastavnik bosanskoga ili srpskoga jezika i književnosti, što imamo danas na svim hrvatskim fakultetima, valjda kao naš osobit prilog integracijskim težnjama u Europskoj uniji.

Nije li, tako gledano, možebitna interdisciplinarna solidarnost na Fakultetu već prvi korak i prema većoj socijalnoj solidarnosti, ako ne i ravnopravnosti, među nama (među strukama i nastavnicima, među projektima, kao i između nastavnika, studenata, u odnosu na dekana i prodekane, rektora i prorektore), ali i kao pola koraka prema socijalno-klasnoj, da ne kažem staleškoj solidarnosti kod kuće, pa i u svijetu?

U svojim fantazijama o boljem studiju i svijetu, posebno u nostalgiji za svojim širim zavičajem, često sam se zanosio mišlju da je prilikom osamostaljenja Republike Hrvatske propuštena prilika da Varaždin s Čakovcem dobije moderan pedagoški ili filološki, društveno-humanistički fakultet. Jednom sam čak i pisao promemoriju za osnivanje takvoga fakulteta³, ali danas bih se tek usudio nadati da bi se upravo Varaždin, ako se skupe glave u regiji i mlade snage – mislim i na novopokrenuto *Sveučilište Sjever* u Koprivnici, sa svojom već prepoznatljivom snažnom tradicijom računarstva, a unutar aktualne digitalne revolucije, mogao pridružiti srodnim fakultetima u Hrvatskoj razvojem modernoga studija *digitalne humanistike*, koji se nezadrživo šire svijetom⁴, kao što virtualna komunikacija bri

---

³ Isticao sam blizinu Čakovca i Varaždina, njihove komplementarne razvojne prednosti – potrebu njihova međusobnoga povezivanja i međuzupanijske suradnje na svim područjima od znanosti i kulture do privrede i sporta. Ne treba zanemariti i na brojno urbano ili vrlo kvalitetno (prema uvjetima stanovanja) ruralno stanovništvo od 200 do 400 tisuća ljudi čija djeca bi mogla studirati iz svojih domova, itd. Tome treba pridodati iznenađujući podatak da šira regija, sjeverozapadna Hrvatska, ima ispodprosječnu strukturu visokoobrazovanoga stanovništva na razini Hrvatske, a čak upola manju od europskoga prosjeka.

⁴ Na to nas ustrajno upozorava kolega Miran Hladnik, zadnje njegovo upozorenje bilo je na seriju članaka u glasilu Zaklade A. von Humboldt *Kosmos*:
<http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-1.html>
<http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-2.html>
<http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-3.html> -- Lilo Berg: Rotkäppchen 2.0 Humboldt Kosmos 102 (2014). Iz članka o vzponu digitalne humanistike prepisujem podatke, da je v Nemčiji mogoče študirati DH na 15 univerzah, da je v DH dejavno okrog 10 % nemških humanistov, da je od svetovne knjižne dediščine, ki naj bi obsegala 140 mio knjig, digitalizirano 25 mio ali 18 %. O 2000 variantah pravljice o Rdeči kapici pa, da nimajo enega skupnega izvora, ampak več vzporednih. Na klik tudi v angleščini.

še mnoge granice i ograničenja među jezicima, strukama i disciplinama. Možda je to danas još jedini mogući put u predočavanju cjeline znanstvenoga područja slavenske filologije kako ju je još mogao prakticirati Jagić i tako postati filologom svjetskih razmjera, a istodobno takav bi studij, kao što je to činila i najšire koncipirana slavistika, brinuo o pohrani, proučavanju i razmjeni bogate kulturne riznice hrvatskoga naroda, od glagoljaške baštine do suvremene književnosti, pa i kulture kajkavskoga kraja, ma gdje god se pojedini njegov pripadnik nalazio. Umjesto zatvorene suvislosti hrvatske kulture trebamo internetsku, digitalnu otvorenost prema sve brojnijoj hrvatskoj intelektualnoj dijaspori i interdisciplinarnim studijima kao prvom koraku k istinskom međukulturnom prostoru trajnoga dijaloga domaće i druge/strane kulture. I tomu prilagođene studije i metode njihova proučavanja.

SAŽETAK

SLAVISTIKA U JAGIĆEVO DOBA I U BUDUĆNOSTI.

SLAVISTIKA IZMEĐU SLAVENSKE FILOLOGIJE I INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

Veoma je važno prisjetiti se slavenske filologije kao discipline u Jagićevo doba. Pojedinom je znanstveniku tada bilo na volju cijelo filološko, i jezikoslovno i književnoznanstveno predmetno područje, pa se od stručnjaka očekivala šira slavistička naobrazba, od starocrkvenoslavenskoga do pojedinih nacionalnih jezika, kao i šira književnopovijesna, tekstološka, kao i komparatistička stručna kompetencija. U kasnijem razvoju slavenske filologije ona se podijelila najprije na stručnjake za slavenske jezike ili slavenske književnosti, a danas se susrećemo sa specijalizacijama na pojedine slavenske filologije, pa i još uže - na povjesničare i teoretičare književnosti ili lingviste koje se specijaliziraju za pojedina područja na korpusu jedne književnosti ili jednoga jezika. Dolazimo u situaciju u kojoj se o slavistici kao studijskom i znanstvenom području jedva još može govoriti, pa se postavlja pitanje daljnega razvoja modernih slavističkih studija. U radu se zagovara interdisciplinarna solidarnost kroz zagovor dvo- i više disciplinarnih studija, čime se osigurava potrebna višejezična, interkulturalna i višeknjiževna naobrazba.

Ključne riječi: slavenska filologija; slavistika; nacionalne filologije; interdisciplinarna solidarnost.

SUMMARY

SLAVIC STUDIES DURING JAGIĆ'S LIFETIME AND IN THE FUTURE. SLAVIC STUDIES BETWEEN SLAVIC PHILOLOGY AND INTERDISCIPLINARY SOLIDARITY

It is important to recollect briefly what Slavic philology as a discipline was like during Jagić's lifetime. A literary scholar used to make use of entire philological area of study, in terms of language and literature, which naturally required a broader knowledge of Slavic studies, ranging from Old Church Slavic and national languages to a number of competences in literary history, textology, comparative literature, etc. In the subsequent development of Slavic philology, the latter was first divided into distinct areas of study, i.e. Slavic languages or Slavic literatures, while today we witness specialization for various Slavic philologies, even more specific, to literary historians and literary theorists or linguists, specialising in a distinct field of study within one particular Slavic literature or one particular Slavic language. We have come to the point where Slavic studies are almost extinct as a distinct scientific and university study programme, and a question rises whether further development of modern Slavic studies is still possible. In this paper, an interdisciplinary solidarity is advocated, to be achieved by double disciplinarity or multidisciplinarity, which would provide a multilanguage, intercultural and multiliterary education.

Key Words: Slavic philology; Slavic studies; national philologies; interdisciplinary solidarity.

